

Νίκος Σταθόπουλος*

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΑΒΕΒΑΙΟΤΗΤΑΣ

Περίληψη: Βιώνουμε μια εποχή ραγδαίων αλλαγών, με γεωπολιτικές ανακατατάξεις, μετακινήσεις πληθυσμών και ανισομερή οικονομική ανάπτυξη σε παγκόσμιο επίπεδο. Η πρόοδος στην τεχνολογία και την τεχνητή νοημοσύνη μετασχηματίζει την εργασία, την εκπαίδευση και την καθημερινότητα, επιτρέποντας σε πολλές ανθρώπινες δραστηριότητες να εκτελούνται ψηφιακά. Ο επαγγελματικός προσανατολισμός και η επαγγελματική συμβουλευτική πρέπει να προσαρμοστούν, ενσωματώνοντας νέες επιστήμες και τεχνικές, όπως η Συμπεριφορική των Οικονομικών και η Ενσυνειδητότητα. Αυτό προϋποθέτει επίσης από τους συμβούλους να αναγνωρίζουν με ακρίβεια τα βαθύτερα χαρακτηριστικά, τις δυνατότητες και τις επιθυμίες των ανθρώπων, για καλύτερη διαχείριση των προσωπικών και επαγγελματικών τους προοπτικών.

Λέξεις-κλειδιά: Επαγγελματικός Προσανατολισμός, Τεχνητή Νοημοσύνη, Ενσυνειδητότητα, ψυχομετρικά τεστ, behavioral economics, mindfulness, AI, career counseling, psychometric tests.

Σήμερα έχουμε περάσει το κατώφλι μίας καινούργιας εποχής. Όλη αυτή η εξέλιξη που έχει πραγματοποιηθεί τα τελευταία χρόνια, έχει οδηγήσει σε πολύ μεγάλες ανατροπές, σε όλα τα πεδία της ζωής, με πρώτες και βασικότερες, τις μεγάλες γεωπολιτικές ανατροπές και ανακατατάξεις που διανύουμε, στις μετακινήσεις πληθυσμών και στην ραγδαία ανάπτυξη της οικονομίας ορισμένων κρατών, οι οποίες οδηγούν σε ραγδαίες αλλαγές στον καταμερισμό της εργασίας σε παγκόσμιο επίπεδο. Η ανάπτυξη αυτή σε ορισμένες τρίτες χώρες, έχει συνεπφέρει την είσοδο εκατομμυρίων ανθρώπων στην δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια

εκπαίδευση, οι οποίοι αποκτούν πλέον σημαντικές δεξιότητες, με αποτέλεσμα να ανταγωνίζονται το αντίστοιχο ανθρώπινο δυναμικό των παραδοσιακών προηγμένων χωρών.

Μία από τις μεγάλες ανατροπές που έχει συμβεί, είναι η πολύ μεγάλη εξάπλωση που έχει πάρει ο ψηφιακός κόσμος την τελευταία δεκαετία και η εμφάνιση ενός υβριδικού κόσμου μεταξύ του υλικού και ψηφιακού, ο οποίος κερδίζει έδαφος στις ζωές μας καθημερινά. Σήμερα, μέσα από το ίντερνετ, μπορούμε να πραγματοποιήσουμε πάμπολλες ανθρώπινες δραστηριότητες, κοινωνικές και οικονομικές, ενώ παράλληλα παράγονται

* Ο Ν.Σ. είναι μέλος του International Association of Educational & Career Guidance, τ. Αντιπρόεδρος του European Association of Career Guidance, τ. Εκπρόσωπος στην Ελλάδα του Career Firms International, Σύμβουλος Διοίκησης του Ινστιτούτου Επαγγελματικού Προσανατολισμού & Σταδιοδρομίας και Διευθνήτης της ISON Psychometrica και του Κέντρου Επαγγελματικού Προσανατολισμού™. Επικοινωνία: stathopoulos@ison.gr

και διαδίδονται πολιτιστικά προϊόντα. Τα μόνα πράγματα που δεν μπορούν να κάνουν μέσα από το ίντερνετ είναι αυτά που απαιτούν την φυσική μας λειτουργία, πράξεις δηλαδή που γίνονται μόνον με το ίδιο μας το σώμα. Αυτή η εξέλιξη επιτείνεται όλο και περισσότερο, καθώς βελτιώνεται η τεχνητή νοημοσύνη, αναπτύσσονται νέοι και ταχύτεροι υπολογιστές και καθώς οι εφαρμογές επεκτείνονται όλο και περισσότερο με την χρήση αυτοματισμών και ρομπότ, αλλάζοντας δραματικά τον τρόπο με τον οποίο ασκείται η οικονομική και επαγγελματική δραστηριότητα των ανθρώπων.

Είναι χαρακτηριστικό, ότι αυτή την στιγμή συναντά κανείς στον τύπο δημοσιεύματα, σχετικά με την χρήση τεχνητής νοημοσύνης για νέες προσλήψεις από τους μεγαλύτερους οργανισμούς, κάτι το οποίο γίνεται όλο και πιο σύνηθες. Αυτό σημαίνει ότι πλέον η τεχνητή νοημοσύνη κρίνει τη καταλληλότητα των ανθρώπων για μία συγκεκριμένη δουλειά, προκειμένου να επιλεγεί ο καλύτερος υποψήφιος για μία θέση εργασίας. Ακόμα, Υπουργείο Παιδείας της Ελλάδας ανακοίνωσε πρόσφατα ότι θα δημιουργήσει ψηφιακή πλατφόρμα με χρήση τεχνητής νοημοσύνης για τον σχολικό επαγγελματικό προσανατολισμό. Είναι φανερό ότι βρισκείται σε εξέλιξη μία ανατροπή, η οποία, αυτονόητα, έχει επίπτωση στον τρόπο που πρέπει να προσεγγίζουν οι σύμβουλοι επαγγελματικού προσανατολισμού το επάγγελμά τους.

Είναι πολύ χρήσιμο να υπενθυμίσουμε ότι ο Επαγγελματικός Προσανατολισμός δεν ήταν ποτέ μια απλή ενημέρωση σχετικά με τα υπάρχοντα επαγγέλματα και, πολύ περισσότερο,

σχετικά με τα επαγγέλματα του χθες. Στην πραγματικότητα, δεν μπορούμε να γνωρίζουμε το αντίκτυπο της ραγδαίας αλλαγής του τεχνολογικού τοπίου στις δραστηριότητες που απαιτούνται για την άσκηση οποιασδήποτε επαγγελματικής δραστηριότητας. Δεν μπορούμε να προδικάσουμε τι θα συμβαίνει σε δέκα και περισσότερα χρόνια από τώρα.

Υπάρχει όμως ένα πεδίο που παραμένει αμετάβλητο. Από την εποχή του Ομήρου που μας άφησε εξαιρετικά εύγλωττες περιγραφές από τα δρώμενα εκείνης της μακρινής εποχής, στα τρεις χιλιάδες περίπου χρόνια πολιτισμού που διέρρευσαν, στην πραγματικότητα, δεν έχει παρατηρηθεί καμία ουσιαστική εξέλιξη στα κίνητρα και τις συμπεριφορές των ανθρώπων. Ενώ όλος ο πολιτισμός και η κοινωνία αναπτύσσονται και εξελίσσονται και η τεχνολογία φέρνει συναρπαστικά εργαλεία στην υπηρεσία μας, οι άνθρωποι συνεχίζουμε να έχουμε τις ίδιες ανάγκες, τις ίδιες αγωνίες, τα ίδια κίνητρα και τις ίδιες συμπεριφορές, όπως είχαν και οι προπάτορές μας στην πρόωμη αρχαιότητα.

Αυτό καταδεικνύει αδιαμφισβήτητα, ότι ο Άνθρωπος διέπεται από τις ίδιες κινητήριες δυνάμεις και έχει να καλύψει τις ίδιες απαιτήσεις για τον εαυτό του και την κοινωνία, όπως είχε και πάντοτε.

Έχοντας αυτό σαν θεμέλιο του σκεπτικού μας, θα εξετάσουμε στην συνέχεια πώς, στηριγμένοι σε αυτές τις αναλλοίωτες συνιστώσες της ύπαρξής μας, μπορούμε να κάνουμε σήμερα καλύτερη διαχείριση του εαυτού μας, σε σχέση με την τοποθέτηση του στην αγορά εργασίας και στην παραγωγή αξίας, γιατί αυτό, στην πραγματικότητα,

είναι η εργασία. Πριν από αυτό όμως, ας πάρουμε υπόψη ορισμένες ακόμα καθοριστικές διαφοροποιήσεις που έχουν προκύψει τα τελευταία χρόνια σε σχέση με το παρελθόν και επηρεάζουν αναπόφευκτα την εξέλιξη του Επαγγελματικού Προσανατολισμού.

Μία μεγάλη ανατροπή, η οποία έχει συμβεί στην κοινωνία μας, και αναφερόμαστε στην Ελλάδα και τις χώρες με όμοιο κοινωνικοπολιτικό σύστημα και ανάλογο ή υψηλότερο επίπεδο ανάπτυξης, είναι ότι, σε αντίθεση με το παρελθόν, δεν είναι μονόδρομος πια να μας οδηγούν οι περιστάσεις σε συγκεκριμένες εργασιακές επιλογές. Είναι αρκετά χρόνια τώρα, που ο σύγχρονος άνθρωπος έχει την δυνατότητα να επιλέγει και να αποφασίσει ο ίδιος με τι θα ασχοληθεί, καθώς πλέον, δεν υπάρχουν σύνορα στην γνώση, στην διακίνηση κεφαλαίων και προϊόντων, ούτε στην μετακίνηση ανθρώπων, ενώ παράλληλα η γονεϊκή επιβολή έχει υποχωρήσει σε μεγάλο βαθμό. Αναφερόμαστε σε όλο τον χώρο της Ευρωπαϊκής Επικράτειας, που περιλαμβάνει σήμερα, μετά την αποχώρηση της Αγγλίας, περίπου 450 εκατομμύρια ανθρώπους, αλλά και στο ότι το ευρωπαϊκό διαβατήριο είναι ευπρόσδεκτο στα περισσότερα μέρη του υπόλοιπου κόσμου.

Μέσα σε όλη την ανατροπή η οποία συμβαίνει στις μέρες μας, εμφανίζονται νέες επιστήμες οι οποίες αλλάζουν και βελτιώνουν τον τρόπο με τον οποίο μπορούμε να αντιλαμβανόμαστε τον εαυτό μας και την κοινωνία, και μας δίνουν νέες δυνατότητες. Πέρα από την τεχνητή νοημοσύνη, που είναι ο τομέας που κάνει το μεγαλύτερο θόρυβο στις

μέρες μας και δείχνει να έχει ευρύτατες επιπτώσεις, υπάρχουν τρεις ακόμη τομείς στους οποίους χρειάζεται να εστιάσουμε την προσοχή μας, διότι είναι καίριας σημασίας και για τον Επαγγελματικό Προσανατολισμό.

- Ο πρώτος τομέας είναι αυτός που έχει να κάνει με την **βιοτεχνολογία**, ο οποίος μαζί με την πληροφορική, έχει τριπλάσια ανάπτυξη από όλους τους άλλους τομείς της οικονομίας τα τελευταία χρόνια. Οι επιπτώσεις της βιοτεχνολογίας είναι συγκλονιστικές επειδή, εκτός των άλλων, δίνουν την δυνατότητα στους ανθρώπους να ωφελούνται από πιο αποτελεσματικές υπηρεσίες υγείας οι οποίες, εν τέλει, αυξάνουν το προσδόκιμο της ζωής. Ας μην ξεχνάμε ότι από τις αρχές του 20ού αιώνα, το προσδόκιμο ζωής έχει διπλασιαστεί.
- Ο δεύτερος πάρα πολύ σημαντικός τομέας, είναι η **Συμπεριφορική των Οικονομικών - Behavioral Economics**. Πρόκειται για τον τομέα που έχει κερδίσει 3 Νόμπελ τα τελευταία 20 χρόνια, αποδεικνύοντας έτσι την σημασία που έχει στην κατανόηση της λειτουργίας μας και ως άτομα αλλά και ως ομάδες. Τα Behavioral Economics εξηγούν και αποδεικνύουν, πως ανεξαρτήτως εκπαίδευσης και εμπειρίας, οι αποφάσεις που παίρνουμε σε πάρα πολλά ζητήματα, ενώ θα έπρεπε να βασίζονται στην λογική για να καταλήγουν στο καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα, παίρνονται με μηχανισμούς μη λογικούς, ή είναι βασισμένες σε προηγούμενες εμπειρίες και εντυπώσεις, οι οποίες δεν ισχύουν σήμερα, οπότε πάρα πολλές

αποφάσεις μας είναι συστηματικά εσφαλμένες.

- Ο τρίτος σπουδαίος τομέας που έχει αναπτυχθεί, είναι αυτός που στα ελληνικά αποκαλείται **Ενσυνειδητότητα - Mindfulness**. Πρόκειται για την αποτελεσματική μεθοδολογία, με την οποία ο οποιοσδήποτε άνθρωπος μπορεί να μην επηρεάζεται από τις προηγούμενες γνώσεις και εντυπώσεις του, αλλά να παρατηρεί τα συγκεκριμένα δεδομένα που έχει κάθε φορά μπροστά του και να κρίνει με βάση αυτά, διορθώνοντας έτσι την αυθόρμητη τάση που τα Behavioral Economics μας έχουν αποδείξει ότι συχνότατα οδηγούν σε λάθος συμπεράσματα. Η Ενσυνειδητότητα είναι τόσο σημαντική, που όλα τα κορυφαία πανεπιστημιακά ιδρύματα του κόσμου, από την Οξφόρδη και το Cambridge μέχρι το Harvard και το MIT, από το Imperial College ως το Berkeley, το Princeton και όλα τα άλλα, έχουν εδώ και πάνω από δέκα χρόνια καθιερώσει κέντρα Mindfulness για του φοιτητές τους αλλά και για το εκπαιδευτικό, ερευνητικό και υπόλοιπο προσωπικό τους, ώστε να μπορούν όλοι, με καθαρό μυαλό, να βλέπουν την καινούργια πραγματικότητα που δημιουργείται κάθε μέρα και να μπορούν με βάση τα πραγματικά δεδομένα, να κάνουν τους καλύτερους συνειρμούς και να φθάνουν σε καλύτερα αποτελέσματα, όποιο και να είναι το αντικείμενο της μελέτης και της δουλειάς τους. Με την Ενσυνειδητότητα, μαθαίνει ο καθένας να παρατηρεί αμερόληπτα το περιβάλλον του και, χωρίς προκα-

ταλήψεις, να βασίζεται σε αυτά που έχει μπροστά του.

Όλοι αντιλαμβανόμαστε, πως σήμερα οι επιλογές είναι πάρα πολλές για τους περισσότερους τους νέους ανθρώπους, ανεξαρτήτως του περιβάλλοντος από το οποίο προέρχονται. Είναι πάρα πολύ σπουδαίο, ο Σύμβουλος να βοηθήσει τον κάθε νέο να καταλάβει τα δικά του προσωπικά χαρακτηριστικά, προκειμένου να πάρει σωστές αποφάσεις, συμβατές με αυτά. Οι θεμελιώδεις συνιστώσες που συγκροτούν την υπόσταση του καθενός αποτελούν το θεμέλιο πάνω στο οποίο χτίζεται μια ικανοποιητική επαγγελματική διαδρομή. Αντίθετα παραδείγματα συναντάμε γύρω μας καθημερινά, με ανθρώπους αναποτελεσματικούς, που υποφέρουν ψυχοσωματικά εξ αιτίας της ενασχόλησής τους με ένα αντικείμενο που δεν τους ταιριάζει. Οι θεμελιώδεις αυτές συνιστώσες είναι γνωστές:

Πρωτίστως, ενδιαφέρει πάρα πολύ ο χαρακτήρας ενός ανθρώπου (Τι άνθρωπος είμαι;)

Επίσης ενδιαφέρουν πάρα πολύ οι Αξίες που έχει κάποιος (Τι είναι σημαντικό για μένα;)

Μεγάλο ρόλο φυσικά παίζει η Ευφυΐα και οι Ικανότητες (Σε τι μπορώ να τα καταφέρνω καλύτερα; Σε θα είμαι ανταγωνιστικός; Τι φυσικές ικανότητες έχω;).

Και, τέλος, χρειάζεται κάποιος να ορίσει με ακρίβεια σε ποιόν τομέα θέλει να είναι χρήσιμη ή χρήσιμος. Αυτό είναι τελικά το ζητούμενο στην εργασία, να καταφέρει ο καθένας και η κάθε μία να είναι χρήσιμος και χρήσιμη στους άλλους με κάποιο τρόπο, ώστε να κερδίζει οικονομική ανταμοιβή για αυτό το οποίο προσφέρει.

Προκειμένου να παράσχουμε αξιόπιστες υπηρεσίες ως σύμβουλοι επομένως, οφείλουμε να εντρυφήσουμε στην προσωπικότητα ενός ανθρώπου και την ιδιοσυγκρασία του, επίσης να γνωρίσουμε την κουλτούρα του, τον τρόπο ζωής του και το πως θέλει να ζει. Μας ενδιαφέρει να διερευνήσουμε τις αξίες και τα κίνητρα του. Οφείλουμε να ξέρουμε τις ικανότητες και το είδος νοημοσύνης το οποίο διαθέτει πιο πολύ από άλλα, από την φύση του. Να αποτυπώσουμε και να ιεραρχήσουμε τις βλέψεις του ανθρώπου, τους στόχους του, αυτό που αποκαλούμε ενδιαφέροντα. Και τέλος, χρειάζεται να συνυπολογίζουμε τους περιορισμούς τους οποίους μπορεί να έχει, για τον οποιοδήποτε λόγο, βιολογικό, ιδεολογικό, οικογενειακό, οικονομικό κλπ.

Φυσικά, όλα αυτά οφείλουν να αποτυπώνονται παράλληλα με την αναγνώριση του περιβάλλοντος, από το οποίο προέρχεται ο κάθε συμβουλευόμενος. Και λέγοντας περιβάλλον εννοούμε τον τόπο καταγωγής του και τις συνθήκες της οικογένειάς του, τις επιρροές των σημαντικών άλλων στον τρόπο διαμόρφωσης της κοσμοαντίληψής του, τις πληροφορίες που έχει, την παραπληροφόρηση που έχει δεχθεί και τις εσφαλμένες γνώσεις που έχει διαμορφώσει, αλλά και τα μέσα τα οποία είναι διαθέσιμα στον συγκεκριμένο συμβουλευόμενο, προκειμένου να προχωρήσει στον δρόμο του, καθώς και την ευκολία πρόσβασης που μπορεί να έχει σε περιοχές ενδιαφέροντος για τον ίδιο. Αυτά τα στοιχεία, μαζί με τα υποκειμενικά χαρακτηριστικά του ανθρώπου, είναι οι συνιστώσες που προσδιορίζουν και οριοθετούν τελικά το πεδίο των δυνα-

τοτήτων και των ευκαιριών, που μπορεί να έχει ο καθένας.

Γνωρίζοντας όλα αυτά, ο Σύμβουλος, θα πρέπει να βοηθήσει τον εκάστοτε συμβουλευόμενο, οποιασδήποτε ηλικίας, και σε σχέση με την εκπαίδευση την οποία είναι χρήσιμο να πάρει παρακάτω στην ζωή του. Η εκπαίδευση, χρειάζεται να υπενθυμίζεται ότι είναι μία δια βίου δραστηριότητα, αλλά σίγουρα μπορεί να πάρει διαφορετικές κατευθύνσεις. Επίσης ο Σύμβουλος θα πρέπει να επιστήσει την προσοχή στην αξία της γενικότερης προσωπικής ανάπτυξης. Την γενική μόρφωση, δηλαδή, την οποία είναι χρήσιμο να αποκτή ο συμβουλευόμενος. Κρίσιμη είναι και η ευαισθητοποίηση για την βελτίωση των τρόπων με τους οποίους συνεργάζεται και συνδιαλέγεται με τους άλλους ανθρώπους, σε συνδυασμό με την καλλιέργεια των θεμελιωδών ήπιων δεξιοτήτων. Επίσης, θα πρέπει να του κεντρίζεται το ενδιαφέρον για διαρκή αναζήτηση πληροφοριών με αναζήτηση, με παρατήρηση, με ερωτήσεις. Να του εξηγείται η αξία των ανθρώπινων δικτύων και των επαφών με τους άλλους ανθρώπους και άρα το πόσο χρειάζεται να αναπτύσσει τις γνωριμίες του, ανεξαρτήτως εκπαιδευτικής και επαγγελματικής επιλογής. Και τέλος, να αναδεικνύεται η σημασία της κινητικότητας, δηλαδή, η δυνατότητα που έχει ο καθένας να μετακινηθεί είτε για εκπαιδευτικούς σκοπούς είτε για εργασιακούς, οπουδήποτε κρίνει ότι είναι καλύτερα, προκειμένου να έχει καλύτερη ποιότητα ζωής και να πετυχαίνει τον σκοπό του.

Σε περιβάλλον αβεβαιότητας, η Επαγγελματική Συμβουλευτική και ο

Προσανατολισμός έχουν ως κύρια προτεραιότητα την αναλυτική αποτύπωση των υποκειμενικών δεδομένων του συμβουλευόμενου, που επιτυγχάνεται με δύο συμπληρωματικές μεθόδους. Η πρώτη είναι απαραίτητη για την συστηματική συγκέντρωση των στοιχείων τα οποία μπορούν να διαπιστωθούν αντικειμενικά και να είναι συγκρίσιμα, μέσω της χορήγησης αξιόπιστων ψυχομετρικών τεστ. Αφορούν στην ανάλυση της προσωπικότητας, και της ιδιοσυγκρασίας, στην διαπίστωση των ικανοτήτων, στην απογραφή των αξιών, στην ιεράρχηση των κινήτρων και στην εξερεύνηση των ενδιαφερόντων του συμβουλευόμενου. Η δεύτερη περιοχή θα εξερευνηθεί από τον Σύμβουλο με δομημένες συνεντεύξεις και ερωτηματολόγια, που θα εστιάζουν στην αναγνώριση του περιβάλλοντος του συμβουλευόμενου, στον τρόπο που έχει για να παίρνει αποφάσεις – και μέσα στην δουλειά του συμβούλου είναι να βελτιώσει αυτόν τον τρόπο, έτσι ώστε οι αποφάσεις να είναι ορθολογικές – στην ανάγκη της εκμάθησης της εστίασης στον στόχο και του τρόπου με τον οποίο

επιτυγχάνεται αυτός ο στόχος, ανάλογα με το ποιος είναι κάθε φορά. Και βέβαια, αυτά συνδυάζονται με την ενίσχυση της αυτοπεποίθησης του συμβουλευόμενου, γιατί η αυτοπεποίθηση είναι η ουσιώδης προϋπόθεση, προκειμένου να μπορέσει κάθε άνθρωπος να πετύχει τους στόχους του.

Τα αποτελέσματα όλης αυτής της προεργασίας συσχετίζονται στη συνέχεια με την καταγεγραμμένη πραγματικότητα εκπαιδευτικών απαιτήσεων & επαγγελματικών χώρων και δραστηριοτήτων, με ρεαλισμό, ώστε να ανακύψει ο εναρμονισμός υποκειμενικών δεδομένων και αντικειμενικών συνθηκών και να διαφανούν οι περιοχές που θα μπορούσε να παρέχουν ικανοποιητικές συνθήκες και ευκαιρίες για τον συμβουλευόμενο.

Πάνω σε αυτά τα θεμέλια, βασισμένος σε στοιχεία, και έχοντας προετοιμάσει το έδαφος, ο Σύμβουλος μπορεί πλέον με υπευθυνότητα να βοηθήσει τον συμβουλευόμενο να διερευνήσει τις υπάρχουσες δυνατότητες και να πάρει αποφάσεις προς όφελός του, για το εκπαιδευτικό και επαγγελματικό του μέλλον.